

Tadija Bubalović*

Udžbenik: MEĐUNARODNO I TRANSNACIONALNO KAZNENO PRAVO

autori: Prof. emeritus dr. sc. Vladimir - Đuro Degan, Prof. dr. sc. Berislav Pavišić, Prof. dr. sc. Violeta Beširević

nakladnici: Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu; JP Službeni glasnik; Beograd, 2011.

Udžbenik *Međunarodno i transnacionalno kazneno pravo*, autora prof. emeritusa dr. sc. Vladimira - Đure Degana, prof. dr. sc. Berislava Pavišića i prof. dr. sc. Violete Beširević, u izdanju Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu i JP Službeni glasnik, prvi je sveučilišni udžbenik u našoj regiji koji opsežno, cjelovito i sustavno obrađuje materiju međunarodnog i transnacionalnog kaznenog prava. Iako ova knjiga ima „dvokomponentni naslov“, ne radi se o bitno različitoj tematici već o povezanoj i komplementarnoj materiji više segmenata kaznenog prava koje objedinjuje supranacionalna i transnacionalna povezanost. I dok o međunarodnom kaznenom pravu postoji više dobrih udžbenika (npr. i *Međunarodno kazneno pravo*, prof. dr. V.Đ. Degana / prof. dr. B. Pavišića, Rijeka, 2005.), transnacionalno kazneno pravo po prvi puta se u ovom udžbeniku prikazuje kao prepoznatljiva i zasebna cjelina kaznenog prava čiji su glavni predmet izučavanja transnacionalna kaznena djela. Riječ je, zapravo, o dijelu kaznenog prava s elementom inozemnosti, koji je u ovom udžbeniku uspješno komponiran u jednu sustavnu cjelinu kao novu znanstvenu disciplinu u kojoj posebice dolazi do izražaja inovirana materija transnacionalnog kaznenog prava.

Pod pojmom transnacionalnog kaznenog prava, prema autorima ovog udžbenika, treba razumjeti novu disciplinu u kaznenom pravu koja izučava kaznena djela s transnacionalnim obilježjem. To će obilježje biti transnacionalno ako se kazneno djelo može povezati s najmanje dva nacio-

---

* Doc. dr., Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci

nalna kaznena prava. Transnacionalno kazneno pravo obuhvaća pravila međunarodnog i nacionalnog kaznenog prava, koja se primjenjuju na transnacionalna kaznena djela, kao i na postupak te sankcije za ta kaznena djela. Prema shvaćanju navedenih autora, transnacionalno kazneno pravo uvjetovano je transnacionalnim elementom. U najnovije vrijeme razlikuje se međunarodno, transnacionalno i nacionalno kazneno pravo.

Autori u svome djelu ističu da su bitan doprinos nastanku transnacionalnog kaznenog prava dale tranzicijske promjene u našim društvima koje su, uz ostalo, dovele i do sve veće mobilnosti ljudi, roba i kapitala, a s tim u vezi i sve rasprostranjeniji kriminal pojedinaца i kriminalnih grupa te posebice globalnu povezanost počinitelja kaznenih djela prvenstveno onih djela koja čine organizirani prekogranični kriminalitet. Kao odgovor na te pojave, bilo je nužno uspostaviti novi sustav doktrinarnih i legislativnih pravila kao odgovor na sve učestalije oblike transnacionalnog kriminaliteta. Inače, transnacionalno kazneno pravo (*transnational criminal law*) je posebno istaknuta cjelina ili komponenta u nekim najnovijim udžbenicima iz engleskoga govornog područja.

U sadržajnom pogledu, udžbenik čine dvije cjeline kaznenog prava: međunarodno i transnacionalno kazneno pravo. U koncepcijskom pogledu, knjiga je podijeljena u šest dijelova, svaki dio u posebne glave (I - XXVII), a glave u manja tematska poglavlja (& 147). Na početku knjige, iza predgovora autora, naznačene su kratice za češće korištene nazive i pojmove u tekstu.

Prvi dio, nakon općih razmatranja, obrađuje pojam i sadržaj međunarodnog prava, zatim njegovu prirodu, izvore, osnovna načela kaznenog prava, odnos međunarodnog i unutarnjeg kaznenog prava, te pojmovno i sadržajno određenje transnacionalnog kaznenog prava. Drugi dio se odnosi na pojam i načela represivne vlasti države, opća pitanja jurisdikcije te izvode o lokalizaciji kaznenog djela. Treći dio se bavi međunarodnim zločinima *stricto sensu* (genocid, zločini protiv čovječnosti, ratni zločini i zločin agresije), a potom torturom i terorizmom kao oblikom transnacionalnog kaznenog djela. Četvrti dio obuhvaća, nakon općih razmatranja o transnacionalnom kriminalu, transnacionalna organizirana kaznena djela, transnacionalna organizirana i druga međunarodna kaznena djela u pomorskoj plovidbi i zračnom prometu, te izvode o jurisdikciji za ta kaznena djela. U petom dijelu se govori o međunarodnoj kaznenopravnoj suradnji, a u okviru tog poglavlja o maloj međunarodnoj kaznenopravnoj pomoći, prijenosu kaznenog postupka, priznanju i izvršenju stranih kaznenih presuda, prijenosu nadzora nad uvjetno osuđenim i uvjetno otpuštenim osobama, ekstradiciji te me-

đunarodnoj policijskoj suradnji. U šestom dijelu udžbenika, koji se odnosi na pravo i postupak pred međunarodnim kaznenim sudovima, nakon povijesnog osvrt na početke nastajanja međunarodnih sudova, govori se o stalnom Međunarodnom kaznenom sudu (ICC), posebice o njegovom ustrojstvu, nadležnostima i postupku pred tim sudom, te o mješovitim međunarodnim sudovima i tribunalima. Zaključno poglavlje obuhvaća osvrt na neka posebna pitanja koja su se pojavila u praksi međunarodnih sudbenih tijela, posebice o oblicima krivnje pred tim sudovima, a na samom kraju navedeni su rezultati Prve revizijske konferencije Rimskoga statuta.

Udžbenik je primjereno opremljen. Korice publikacije su mekog uveza i u boji, prepoznatljivog izgleda, a sam knjižni blog tiskan je na kvalitetnom papiru. Udžbenik ima 574 stranice, s preglednim rasporedom teksta, ispod kojega je 1615 bilježaka (fusnota).

Udžbenik na samom kraju sadrži registar predmeta pred nacionalnim i međunarodnim kaznenim sudovima i tribunalima, indeks pojmova te pregled opće i udžbeničke literature.

S obzirom na opseg i sadržaj udžbenika, sustavnu podjelu predmetne materije te iznimno visoku razinu njezine znanstvene obrade, ovaj udžbenik je prvenstveno namijenjen studentima pravnih fakulteta svih razina studija, uključujući postdiplomske i doktorske studije. Ova nova i složena materija transnacionalnoga kaznenog prava neizostavna je nastavna materija u stjecanju njihovih akademskih diploma. Udžbenik može poslužiti i svima drugima, a ne samo pravnicima, koji na bilo koji način budu sudjelovali u radu međunarodnih kaznenih sudova. Sucima, tužiteljima i odvjetnicima također će poslužiti kao vjerodostojan izvor produbljenih znanja o međunarodnom i transnacionalnom kaznenom pravu. Svim znanstvenicima, posebice pri njihovom istraživačkom radu i pisanju znanstvenih radova, može biti neizostavan izvor pravnih spoznaja o ovoj važnoj materiji.

Ovaj udžbenik je nastao zajedničkim naporima uglednih profesora međunarodne reputacije: *prof. dr. sc. Vladimira - Đure Degana*, - profesora emeritusa Sveučilišta u Rijeci, potpredsjednika međunarodnog Instituta za međunarodno pravo (*Institut de droit international*), direktora Jadranskog zavoda Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu i Marco Polo Fellow na Univerzitetu Xi'an Jiaotong u Kini, pisca više knjiga i brojnih rasprava iz međunarodnog javnog prava, uključujući i međunarodno kaznenopravo, na hrvatskom, srpskom, engleskom i francuskom jeziku; *prof. dr. sc. Berislava Pavišića*, - redovitog profesora kaznenog procesnog, međunarodnog i komparativnog kaznenog prava i kriminalistike na Pravnom

fakultetu Sveučilišta u Rijeci, do 1993. godine suca Vrhovnog suda Republike Hrvatske, osnivača i direktora Zavoda za kaznene znanosti Mošćeniце, pisca niza znanstvenih radova, više knjiga i nekoliko udžbenika za više nastavnih kolegija, te *prof. dr. sc. Violete Beširević*, - izvanredne profesorice na Pravnom fakultetu Univerziteta Union u Beogradu, s visokom pravnom naobrazbom stečenom na najvišim inozemnim sveučilištima: Centralnoeuropskom univerzitetu akreditiranom u državi Njujork (USNY) u SAD, pravnim fakultetima Univerziteta Džordž Vašington i Univerziteta Brigam Jang u SAD, kao i na Institutu Aser u Hagu, autoru monografije o eutanaziji, objavljenoj na engleskom jeziku u Firenci, kao i više znanstvenih članaka objavljenih iz oblasti međunarodnog kaznenog prava, komparativnog ustavnog prava, ljudskih prava i bioetike na engleskom i srpskom jeziku.

Prof. Vladimir - Đuro Degan napisao je glave I-V, VII, IX, XXIV, XXV. Prof. Berislav Pavišić napisao je glave VI, VIII, XIII, XIV, osim par. 2, 3, 14. 15, XV-XXI, XXIII i par. 3. i 4. u Glavi XXVII. Prof. Violeta Beširević napisala je glave X-XII, par. 2, 3, 14. i 15. u Glavi XIV, kao i glave XXII i XXVI. Prof. Violeta Beširević i prof. Berislav Pavišić napisali su zajedno par. 1. i 2. u Glavi XXVII.

Autori su ovom suradnjom pokazali da je interdisciplinarni pristup općoj problematici kaznenog prava ne samo moguć već da može biti i vrlo plodan. Ova knjiga je nepobitan dokaz uspješnoga korištenja znanja iz različitih disciplina koje je dovelo do zajedničkoga cilja: suvremenoga fakultetskoga udžbenika najviše znanstvene razine! To je istodobno i dokaz nužnosti međusobne suradnje u istraživačkom radu na polju znanosti jer znanost nema granica niti trpi prostorna, vremenska ili bilo kakva druga formalna ograničenja.

Zajedničko je stajalište autora da je upravo ovakav udžbenik trebalo pisati ne iz perspektive unutarnjeg prava, nego iz perspektive univerzalnog i transnacionalnog poretka, čija su obzorja u posljednje vrijeme više nego primjetna.

Ovom iznimno vrijednom publikacijom autori su ponudili pravnicima i svim drugim čitateljima različitoga profila, bogato štivo visoke znanstvene razine kao novi izvor saznanja o složenoj problematici kaznenog prava. Opći je dojam da nas navedeni autori suvereno i autoritativno vode kroz inoviranu, složenu i zahtjevnu materiju međunarodnoga i transnacionalnoga kaznenog prava, a to čine na izvanredno pregledan, razumljiv, jasan, u većem dijelu i sentenciran način, čime će ova važna materija biti lako razumljiva i prihvatljiva i običnom čitatelju kao vrijedno štivo njegove opće, kulturne naobrazbe.

Prof. Violeta Beširević uredila je knjigu i izvršila redakciju njezinog teksta. Tekst prof. Degana i prof. Pavišića prevela je s hrvatskog jezika na izvorni tečni srpski jezik, pri čemu je u cijelosti očuvan smisao i duh pravnoga promišljanja i jezičnog izražavanja navedenih profesora.

Značajan doprinos nastajanju ovog udžbenika dali su i ugledni recenzenti prof. *emeritus* dr. sc. *Momčilo Grubač*, prof. dr. dr. hc. mult. *Vojin Dimitrijević* i prof. dr. sc. *Ante Carić*.

Na kraju, treba čestitati Pravnom fakultetu Univerziteta Union u Beogradu i JP Službeni glasnik, kao izdavačima ovoga suvremenog nastavnog udžbenika, koji ne samo da se kao prvijenac u svome znanstvenom području pojavljuje u državama nastalim disolucijom donedavne zajedničke države, već i u široj međunarodnoj zajednici.

Dževad Drino*

MIRAŠ RADOVIĆ, ENES BIKIĆ, SEFEDIN SULJEVIĆ: NOTARIJAT U CRNOJ GORI

(Izdavač: Ministarstvo pravde Crne Gore i GTZ, Podgorica 2010., str. 403. lat.)

U saradnji crnogorskog Ministarstva pravde i njemačke fondacije GTZ, autorski trojac Miraš Radović, Enes Bikić i Sefedin Suljević, objavio je dragocjenu publikaciju „*Notarijat u Crnoj Gori*“, kojom je nakon donošenja Zakona o notarijatu (2005. godine, izmjene 2008. g.), učinjen značajan korak ka praktičnoj implementaciji zakona u ovoj bivšoj i najmanjoj jugoslavenskoj republici. Knjiga je sačinjena iz jedanaest dijelova i predstavlja prvo djelo *iurisprudentiae Montenegrinae* posvećeno uvođenju latinskog notarijata, sa urađenim popisima izvora i literature, popraćenim potrebnim komentarima i priložima, zakonom o notarima, te objavljenim Pravnikom o radu notara. U strukturi djela vidljiv je autorski pristup koji predstavlja jasnu kombinaciju teorije (dr. Enes Bikić je nastavnik na Pravnom fakultetu Univerziteta u Zenici), ali i pravne prakse (koautori Miraš Radović i Sefedin Suljević suiskusni pravni praktičari), sa primjetnim naglaskom na ono što je u ovoj fazi i najpotrebnije, a to je provodljivost zakona i praktična pitanja u radu notarijata. U uvodnom dijelu (str. 15-24.), dat je prikaz razvitka notarijata uopće sa obradom razvitka notarijata u Crnoj Gori, te analiza notarskih isprava. Forma i postupak sastavljanja notarskih akata je drugo poglavlje (str. 25-37), potom vrste notarskih akata (str. 38-43.), te korisno poglavlje o pravnim poslovima uopće (str. 44-61.). Najopširniji dio publikacije jeste peto poglavlje u kojem su autori obradili ono što je i najzahtjevnije u notarskom poslu, a to je uloga notara u pravnim poslovima koji za predmet imaju stvarna prava na nepokretnostima (str. 62-190.). Nadležnost notara u porodično pravnim odnosima je obradena kroz poglavlje broj šest (str. 191-221.), a u narednom, sedmom dijelu, nadležnost

* Doc. dr., Pravni fakultet Univerziteta u Zenici

notara u poslovima sa nasljednopravnim dejstvom (str, 222-280.). Uvijek osjetljivo pitanje solemnizacije privatne isprave, zapis o potvrdi privatne isprave je obrađeno u osmom dijelu (str, 281-290.), potom pitanja izvornika i otpravka notarskog akta (str, 291-298.), te izvršne notarske isprave (str, 299-304.). Posljednje jedanaesto poglavlje predstavlja pravu malu studiju o zastupanju u pravnim poslovima (str, 305-342.), dragocjenu sa više aspekata, kako pravno-teorijskog, možda još više po pitanju praktičnosti i primjenjivosti, pa se postavlja opravdano pitanje nije li joj mjesto u uvodu, a ne na kraju knjige? Kao vidljiv nedostatak publikacije uočavam dio koji se odnosi na razvoj notarijata uopće ali i u Crnoj Gori, jer se donošenjem Zakona o notarima radi o svojevrsnoj recepciji latinskog notarijata u pravni sistem Crne Gore, o čemu svjedoči bogata istorija notarijata primorskih gradova, naročito Budve i Kotora.

Ukupno uzevši, knjiga „Notarijat u Crnoj Gori“ predstavlja dragocjen doprinos daljem razvitku latinskog notarijata u zemljama jugoistočne Evrope, u čemu je najveći obol ministarstva pravde Crne Gore, ali i tradicionalna podrška njemačke fondacije GTZ bez čije stručne i edukativne pomoći ovaj proces bi bio daleko sporiji i upitne kvalitete, ili (član 1031.), kako bi rekao autor crnogorskog Općeg imovinskog zakonika Valtazar Bogišić- „Ko pravo svoje zapušta, nek sebe krivi ako ga izgubi“.

Ikbal COGO*

SANDALJ HRANIĆ KOSAČA I NJEGOVO DOBA

dr.sc.Esada Kurtovića

Prošle, 2009. godine, menadžment naučne ustanove Institut za istoriju iz Sarajeva, uz finansijsku pomoć Fondacije za izdavaštvo FBiH u svojoj je ediciji *Historijske monografije* publikovao još jedno kapitalno djelo savremene bosanskohercegovačke historiografije. Riječ je o djelomično izmjenjenoj doktorskoj disertaciji docenta Esada Kurtovića¹, odbranjenoj septembra 2006. godine na Filozofskom fakultetu u Sarajevu.

Rad dr.Kurtovića, rađen prema strogim principima historijske metodologije, sastoji se od ukupno 13 poglavlja i to : *Predgovor, Uvod, Prvi podaci o Sandalju Hraniću, Zatečeno stanje i pojava Sandalja Hranića kao predvodnika Kosača, Uzdizanje Sandalja Hranića do 1405, Samostalni velmoža 1405-1418, Stabilnija vremena 1419-1435, Ekonomski profil, kultura, vjera, Zaključak, Prilozi, Izvori i literatura, Registar ličnih imena i Topografski registar.*

Uz uobičajenu gestu zahvalnosti onima koji su autoru pomogli prilikom izrade rada, **Predgovor** (9) sadržava pojašnjenja autora o tome šta knjiga predstavlja, kad je i pred kim odbranjena disertacija te razlozi koji su autora ponukali da odabere upravo temu o Sandalju Hraniću Kosači.

U **Uvodu** (9-17) autor predstavlja historijat ranijih historijskih istraživanja lika Sandalja Hranića, stanje pisanih izvora kao i literature, kako bosanskohercegovačke tako i južnoslavenske.

---

* MUZEJ GRADA ZENICE

¹ Dr.sc. Esad Kurtović (1965., Bosanska Krupa). Studij historije okončao na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 1990.godine. Na istom fakultetu je i magistrirao 2000. godine. Predmet njegovoga istraživanja je srednjovjekovna bosanska historija s posebnim težištem na ekonomsku problematiku odnosno finansijsko-novčane tokove. Docent je na odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu te nositelj nekoliko obaveznih i izbornih kolegija. Objavljuje u stručnim i naučnim časopisima kako u BiH tako i u južnoslavenskim zemljama. Živi i djeluje u Sarajevu.

Prvi podaci o Sandalju Hraniću (19-28) dio je u kojem autor nastoji metodom analize dostupnih i relevantnih izvora pokušati precizirati vrijeme prvoga spominjanja Sandalja Hranića na historijskoj pozornici. Prvi i do danas najstariji poznat i očuvan akt koji spominje Sandalja Hranića jeste povelja koju je kralj Dabiša uputio Hrvoju Vukčiću 15. aprila 1392.² Ipak, detaljnijom analizom u koju se autor upustio otkriva nam da bi prema njegovom mišljenju, prvo sigurno pojavljivanje Sandalja na historijskoj pozornici srednjovjekovne Bosne mogao biti tek u drugoj polovini 1393. godine.

Zatečeno stanje i pojava Sandalja Hranića kao predvodnika Kosača (29-74) daje podatke o teritorijalnom porijeklu ove porodice, genealogiji i dolasku Sandalja na čelo Kosača. Temeljem arheoloških ostataka a posebno pisanih vrela, autor sa sigurnošću tvrdi da je područje iz kojega Kosače potiču gornji tok rijeke Drine, tačnije lijeva obala, odnosno šire područje današnjeg Goražda.³ Prvi poznati Kosača bio Vuk, koji je imao sinove Vlatka Vukovića i Hranu.

Spomenuti Vlatko, ostavlja u naslijeđe Sandalju, koji je jedan od tri sina brata mu Hrane, neke posjede. Također, autor daje podatak da je Sandalj rođen vjerovatno oko 1370.⁴ Sandalj ima i dva brata, Vuka i Vukca te dio ovoga poglavlja autor posvećuje i Sandaljevima odnosima sa braćom i njihovim porodicama. Poglavlje završava tabelarnim i statističkim pokazateljima novačnijih depozita porodice Kosača.

Uzdizanje Sandalja Hranića do 1405 (75-160) sljedeće je veliko poglavlje rada. Autor ovdje daje prikaz odnosa koji je Sandalj Hranić imao prema bosanskoj kruni i vladarima Dabiši, Jeleni i Ostoji, potom udjelu Kosača u bosansko-dubrovačkom ratu te o Sandaljevom ekspanzionizmu i poziciji samostalnoga velmože do 1405.

Sandalj Kosača, koji je čast naslijedio od strica Vlatka Vukovića, postao je krajem XIV i početkom XV stoljeća jedan od najmoćnijih velmoža, uz Vukčića Hrvatinića i Pavlovića. O tome govore i spomeni njegova imena kao svjedoka na diplomama koje izdaju vladari na bosanskom kraljevskom dvoru. Također, autor govori i o aktivnoj ulozi koju Sandalj ima u trgovini sa Dubrovnikom, pogotovu na posjedu kod Novog koji je izlazio na more. Također, saznajemo da već 1397 Sandalj ima dubrovačko građanstvo. Zanimljivo je i da Sandalj, kao i sam kralj i Vukčić Hrvatinić podržava Ladislava Napuljskog u borbi protiv ugarskog pritiska. U ratu kralja Ostoje protiv Dubrovnika 1403-1404., Sandalj je odan kruni. Ipak, nakon bosanskoga neu-

² KURTOVIĆ 2009, 21

³ KURTOVIĆ, 2009, 30,31.

⁴ KURTOVIĆ, 2009, 44.

spjeha, Sandalj se sa Hrvojem⁵ udružuje i sa prijestolja ruši Ostoju a za novoga kralja izabran je Tvrtko II Tvrtković. Oko 1405. godine, Sandaljeva vlast protezala se od Konjičkog područja na sjeveru do Slanoga na jugu.

Na kraju ovog poglavlja, autor se dotiče i Sandaljevih bračnih veza, od kojih su neke nastale i kao produkt interesa i politike.

Samostalni velmoža 1405-1418 (161-218) šesto je poglavlje knjige. Ovaj dio je iznimno zanimljiv jer nam nudi podatke o tome kako Sandalj u prvoj fazi odlučno podržava već spominjanog Ladislava Napuljskog do čim kasnije njegova potpora Napulju i Veneciji slabi te dolazi u sukob sa Pavlovićima. Sandalj je do 1408. pokušavao preko Vukčića Hrvatinića ali i Venecije ući u posjed dijela današnje crnogorske obale te unutrašnjosti (Zeta) što mu nije uspijevalo. Nakon poraza Bosanaca od strane Sigismunda 1408. kod Dobora, dolazi do zaokreta i u Sandaljevoj politici. Iako nemamo pisanih potvrda o Sandaljevoj odanosti Sigismundu, javljaju se prvi sukobi na relaciji Sandalj - Hrvoje. Ti sukobi eskaliraju napadom Hrvoja Vulčića Hrvatinića na samog kralja Ostoju 1410. kojega u zaštitu uzima Sandalj. Nakon što je 1411. uspio umiriti Bosance, mirenje sa Sigismundom čini i Sandalj, kako tvrde dubrovački izvori. Sandalj se spominje i 1412. na veliko ritterskom skupu velmoža u Budimu.⁶

Završetak ovoga poglavlja odnosi se na poznatu epizodu ubistva Pavla Radenovića u Sutjesci 1415. godine te Sandaljevom pozicijom osmansko-ga vazala.

Stabilnija vremena 1419-1435 (219-334) je dio u kojem autor obrađuje vrijeme do smrti Sandalja Hranića Kosače i njegove političke i ekonomske uloge tog doba u srednjovjekovnoj Bosni. Autor na početku pojašnjava da Sandalj, u ovom vremenu više nije imao velikih neprijatelja te da je njegova strategija bila očuvanje dostignutih pozicija i njihovo jačanje u čemu mu je pomagala njegova umješnost vođenja politike. Jedna od najznačajnijih epizoda ove faze, kako za Sandalja tako i za bosansko kraljevstvo općenito jeste njegova prodaja posjeda u Konavlima Dubrovačkoj republici 1419. godine. Također, pod znažnim pritiskom Mlečana, Sandalj je ustupio i svoje posjede u Kotoru.

Posljednja velika epizoda u kojoj je akter bio i Sandalj, bio je Konavoski rat (1430-1433) koji je započeo Radoslav Pavlović. Sandalj se u ovom sukobu držao prilično neutralno, čak bi se moglo reći i u korist Dubrovnika.

⁵ Iako je, kako autor navodi malo podataka o bilateralnim susretima bosanskih velmoža, ostao je podatak o posjeti Sandalja Hrvoju Vukčiću na njegovom posjedu iz marta 1405.

⁶ KURTOVIĆ, 188,189.

Sandalj Hranić Kosača umire marta 1435. čime se završava jedna veoma značajna etapa u postojanju srednjevjekovne bosanske države i njezine vlastele.

Ekonomski profil, kultura, vjera (335-407) posljednje je veliko poglavlje doktorskoga rada E.Kurtovića. U ovome se dijelu autor posebno skoncentrirao na finansijske i novčane tokove Sandalja Hranića, njegove velike depozite kod Dubrovčana i različite finansijske transakcije. Kada je u pitanju kultura, autor konstatuje da je malo ostataka materijalne kulture pri čemu se tu uglavnom misli na ostatke utvrda, gradova i pokretnih arheoloških nalaza sa područja jugoistočne Bosne. Posebno je značajan grad Sokol na Pivi sa ostacima crkve.

Kada je riječ o vjeri samoga Sandalja autor konstatuje da je Sandalj Crkvu bosansku poštovao⁷.

Jezik i stil pisanja u potpunosti je razumljiv kako stručnjacima iz oblasti historijske nauke tako i čitateljima prosječnoga obrazovanja.

Knjiga ukupno ima 526 stranica.

Bibliografija, koju uz neobjavljene i objavljene izvore čine i 302 bibliografske jedinice doista je impresivna. Posebno je značajna neobjavljena arhivska građa Dubrovačkog arhiva. Radi lakšega snalaženja, knjiga posjeduje i registar ličnih imena i topografskih objekata.

Na kraju, moram istaknuti i dvije manje primjedbe.

Prva je apsolutno izostajanje vizuelnih priloga što znači da u tekstu ne postoje historijske karte, skice zanimljivih objekata (tlocrte i presjeke) koje postoje na području teritorija kojim je Kosača upravljao, karte putnih komunikacija i sl. Posebno bih primjetio da u tekstu nije data niti jedna fotografija (crno-bijela ili kolor) jedne od originalnih povelja koje su navedene kao izvor.⁸

Ovo je konstantno prisutan problem bosanskohercegovačke historiografije gdje autori, historičari, ne smatraju potrebnim navedene nedostajuće elemente unositi u svoje radove. Uvriježen je stav da vizualiziranje od ozbiljnog teksta stvara „slikovnicu“ a što je apsolutno neopravdano.

Kako radim u muzejskoj djelatnosti, moram skrenuti na pažnju čest problem u praksi. Kada je djelatnik muzeja ili arhiva u potrebi načiniti tematsku historijsku izložbu čiji je vremenski okvir razdoblje od XII do XV

⁷ KURTOVIĆ, 2009, 401.

⁸ Tu se misli na fotografiju što bolje rezolucije u koloru, sa opisom, dimenzijama, materijalom izrade kao i stanjem očuvanosti, npr.

stoljeća⁹, jedan od osnovnih elemenata izložbe jeste vizualizacija čime se postiže bolji efekat na posjetioce. S obzirom da preko 90 % naših institucija ne posjeduje originalne predmete ili dokumente toga vremena, kustos ili arhivist posežu za dostupnom literaturom kako bi taj nedostatak nadomjestili.

Nažalost, u takvim situacijama, studije poput Kurtovićeve o Sandalju Hraniću neće biti od prevelike koristi. Druga manjkavost jeste slabija tehnička opremljenost knjige. Vodeći se idejom da djelo treba biti objavljeno što prije, zanemaruje se element fizičke dugotrajnosti knjige. Mislim da je bilo primjereno ovakvo kapitalno djelo ubaciti među tvrde korice i prošiti stranice.

Ovo zasigurno poskupljuje cijenu štampe ali knjigu na „duže staze“ osigurava u bibliotekama, čitaonicama, na klupama, na kućnim policama.

Dr. sc. E. Kurtović veliki je naučnik, istraživač i radnik. Uskoro se treba pojaviti njegova nova knjiga čija je tematika finansijsko-monetarna prošlost srednjevjekovne Bosne. Ali o tome neki drugi put.

---

⁹ Takve historijske izložbe, koje imaju za cilj afirmirati kulturno-historijsko naslijeđe srednjevjekovne Bosne posebno su popularne posljednjih deceniju i po.

Zlatan Meškić*

**Christa Jessel-Holst/Reiner Kulms/Alexander Trunk (ed.),
*Private Law in Eastern Europe-Autonomous Developments
or Legal Transplants?* (Reforma privatnog prava u Istočnoj
Evropi-autonomni razvoj ili pravni transplantí?),**

Mohr Siebeck, Tübingen 2011, 503. str. (Max Planck Institut für ausländisches und internationales Privatrecht, Materialien zum ausländischen und internationalen Privatrecht, Vol. 50)

Mohr Siebeck u novoj ediciji na engleskom jeziku posvećenoj privatnom pravu u Istočnoj Evropi objavljuje radove sa međunarodnog simpozija održanog u Hamburgu 2009. godine u organizaciji Max-Planck instituta za strano i međunarodno privatno pravo iz Hamburga i Instituta za istočno pravo Univerziteta u Kielu. Zahvaljujući editorima *Jessel-Holst*, *Kulms* i *Trunk*, vrsnim poznavacima privatnog prava u Istočnoj Evropi sa stalnim angažmanom u ovoj regiji, simpozij je okupio najznačajnije predstavnike nauke iz država Istočne i Jugoistočne Evrope, koji su na temelju svog uporednopravnog istraživanja ponudili odgovore na dilemu: pravni transplantí i/ili autonomni razvoji privatnog prava? Izdanje počinje sa uvodnim riječima *Jürgena Basedowa* koji nas vraća na početak nove ere razvoja privatnog prava u državama Centralne i Istočne Evrope u ranim devedesetim godinama. Ideje vodilje bile su pravne kodifikacije kao odraz nacionalnog identiteta i manje mogućnosti državnog interevencionizma, uz dodatne ekonomske i tehnokratske motive za reformu. Istovremeno, države koje teže ka članstvu u Evropskoj uniji (EU) izložene su velikom uticaju do tada

---

* Doc. dr., Pravni fakultet Univerziteta u Zenici

već snažno razvijenog Prava EU uz nedovoljno vremena za adaptaciju i značajno sužen prostor za samostalni razvoj novog privatnog prava.

Reiner Kulms u nastavku ovih razmišljanja postavlja okvire cjelokupne publikacije. Ukazuje da publikacija obuhvata kako države Istočne Evrope koje teže ka članstvu u EU, tako i one koje nemaju ili ne žele takvu perspektivu. Ovdje je pored evrocentrizma, koji je već ustaljen u publikacijama slične tematike, osvježavajuća specifična istočnoevropska perspektiva. Države Istočne Evrope koje teže ka članstvu u EU moraju ostvariti balans između dva različita Kopenhagenska kriterija: zadržavanje političke stabilnosti uz preuzimanje cjelokupnog prava EU. Posebno je istaknuta dimenzija prava koja je za države čiji se pravni sistem transformiše od velikog značaja, a to je problem efikasnosti novog prava, gdje treba razlikovati propise koje podržavaju slobodno tržište od testa stvarnosti unutar socijalno-ekonomskog konteksta države koja preuzima strano pravo. Doprinosi *Michel Nussbaumer* i *Frederique Dahan* upotpunjuje ovaj pristup, prikazujući proces transformacije prava iz perspektive Evropske banke za obnovu i razvoj. Naročito interesovanje budi prikazani razvoj metoda ekonomske analize prava, koji se sa većim okretanjem ka efikasnom provođenju prava u komparativnoj analizi negativnije odražavaju na poziciju koju zauzimaju države Zapadnog Balkana, naročito Bosnu i Hercegovinu. *Thomas Mayer* nastavlja sa analizom pravne reforme u Istočnoj Evropi iz perspektive njemačke vladine organizacije za međunarodnu saradnju (GIZ) i njenim djelovanjem na području Jugoistočne Evrope. Sa *Mayerom* mnogo detaljnije ulazimo u probleme odluke između autonomnog razvoja ili pravnih transplantata u pojedinim granama privatnog prava a naročito privrednog, stečajnog, obligacionog, stvarnog, notarskog i izvršnog prava, sve iz ugla razvoja socijalne tržišne ekonomije. S obzirom da države Zapadnog Balkana sve imaju perspektivu ulaska u EU, mogućnost odgovora na dilemu postavljenu u podnaslovu izdanja u ovom radu sužena je na „pravni transplant? - da, ali na koji način?“.

Imajući u vidu prikazane faktore uticaja u nastavku se prelazi na radove autora iz država Istočne Evrope koji predstavljaju razvoj i transformaciju određene grane privatnog prava u sopstvenoj državi. Drugi dio nosi naziv „Građansko pravo-opći aspekti“ i nudi uvid u opći razvoj građanskog prava ili ugovorno pravo u Ruskoj federaciji, Ukrajini, Srbiji, Rumuniji, Sloveniji i Bugarskoj. *Alexander Komarov* otvara ovo poglavlje sa razmatranjima uticaja promjena u ekonomsko-socijalnim prilikama na nastanak Građanskog zakonika Ruske federacije, na primjeru postepenog nastanka svakog njegovog dijela. Najvažniji uticaj na Građanski zakonik Ruske

federacije izvršili su UNIDROIT principi međunarodnih trgovačkih ugovora i Bečka konvencija o međunarodnoj prodaji robe (CISG), pa je i analiza pravnih transplanta urađena sa aspekta ovih dokumenata. *Komarov* dolazi do liste preporuka za države koje preuzimaju strane propise te budući razvoj Građanskog zakonika Ruske federacije sa dodatnim uzorima u reformama građanskog prava u Njemačkoj i Francuskoj, te Nacrtu Zajedničkog referentnog okvira (DCFR). Novi razvoj principa privatnog prava u Ukrajini predstavlja *Volodymyr Kossak* nastojeći da obuhvati sve oblasti građanskog prava i njihovog međusobnog odnosa. Tako posebno interesovanje budi potpuno različit pristup regulisanju bitnih elemenata ugovora u ukrajinskom Ekonomskom zakoniku u odnosu na Građanski zakonik. Pored toga *Kossak* pojedinačno objašnjava karakteristike Porodičnog zakonika, Zakona o stranim ulaganjima i Zakona o Međunarodnom privatnom pravu, te ukazuje na trenutnu orijentaciju ka prihvaćanju rješenja iz direktiva EU. U nastavku *Jelena Perović* s jedne strane daje opći prikaz razvoja i trenutne regulacije ugovornog prava u Srbiji, i s druge strane se osvrće na odnos domaćih izvora prema međunarodnim izvorima, naročito prema CISG. *Perović* jasno iznosi stav da se Direktive EU ne trebaju implementirati u Zakon o obligacionim odnosima (ZOO), bar ne u integralnom obliku. Ovakav stav se ne može podržati. Činjenica da pojedine direktive poput Direktive o nepravednim odredbama u potrošačkim ugovorima¹ ili Direktiva o prodaji potrošačke robe² regulišu opće uslove poslovanja i materijalne nedostatke na stvarima koji čine značajne propise u ZOO, govore o tome da bi se ovim propisima ako bi se uvrstili samo u zaseban propis o potrošačkim ugovorima dao zaseban smisao, koji ne bi bio prilagođen strukturi ZOO. Iskustva sa Zakonom o zaštiti potrošača (ZZP) u Bosni i Hercegovini kojim je učinjeno upravo to, pokazuju da je nesretna kombinacija između pravnih transplanta iz direktiva i orijentacije ka ZOO izvan njegove strukture dovela do nerazumijevanja i konačno neprimjene propisa u praksi. *Perović* svoje stanovište potpkrijepljuje prečestim izmjenama direktiva koje ne odgovaraju ZOO kao stalnom izvoru obligacionog prava, pa odobrava da se samo pojedine odredbe ZOO, kada je to nužno, prilagođavaju direktivama. *Camelia Toader* predstavlja rumunske odgovore na postavljenu dilemu, ograničavajući se na ugovorno pravo. Nakon pregleda razvoja rumunskog privatnog prava i imenovanja stranih pravnih izvora koji su na njega ostvarili najveći uticaj, na primjenu sklapanja ugovora prema Civilnom zakoniku s jedne i Trgovačkom zakoniku s druge strane, *Toader* objašnjava ulogu koju pravni transplanti imaju u pravnog

¹ Direktiva Vijeća 93/13/EEZ od 5. 4.1993. o nepravednim odredbama u potrošačkim ugovorima, Službeni list L 095, 29-34.

² Direktiva Vijeća i Parlamenta 99/44/EZ od 25.5.1999. o prodaji potrošačke robe i garancijama, Sl. list L 171, 12.

praksi Rumunije. Za države Zapadnog Balkana veoma zanimljivu analizu nudi *Verica Trstenjak*, opšti praviobranioac Suda EU, koja shodno tome predstavlja razvoj privatnog prava u Sloveniji iz evropske perspektive. Tu se pored opšteg prikaza građanskog prava i svih novih propisa koji su doneseni u Sloveniji u svrhu transpozicije Prava EU, nalazi i nekoliko aktuelnih odluka Suda EU koje treba uzeti u obzir prilikom tumačenja privatnog prava u državama članicama kao i državama koje to žele postati. *Trstenjak* ukazuje na činjenicu da do sada nije postojala tužba Komisije protiv Slovenije zbog pogrešne transpozicije Prava EU u slovenačko pravo, što za države Zapadnog Balkana znači poziv za razmatranje rješenja donesenih u Sloveniji kao državi koja sa kojom smo dijelili jednake propise. Poglavlje se završava doprinosom o privatnom pravu u Bugarskoj, gdje *Christian Takoff* ukratko predstavlja razvoj u svim oblastima privatnog prava od 1989. godine uključujući i radno, socijalno i nasljedno pravo, o kojima do sada nije bilo govora. *Takoff* dolazi do negativne ocjene ishoda preuzimanja evropskih rješenja u bugarsko pravo, kritikujući preveliki obim propisa, izgubljenu strukturu i pravu nesigurnost koju proizvodi praksa Suda EU. Stoga je i logičan slijed njegovo zaključno razmatranje o argumentima za i protiv jedinstvenog Građanskog zakonika u bugarskom pravu.

Treći dio isključivo je posvećen državama Jugoistočne Evrope. Sa *Tatjanom Josipović*, *Melihom Povelakić* i *Dušanom Nikolićem* transformacija stvarnih prava u Hrvatskoj, BiH i Srbiji predstavljena je od strane autora koji su svojim radom neposredno uticali na razvoj ove oblasti. *Josipović* nudi sveobuhvatan prikaz procesa kodifikacije stvarnih prava u Hrvatskoj, sa detaljnim uvidom u dileme koje su se pojavile u pogledu uzora reformi, austrijskim Općim građanskim zakonikom (ABGB). Uočljiva je jasna kritika fragmentacije stvarnih prava u Hrvatskoj, nastala propisivanjem različitog stvarnopravnog režima u pogledu pojedine vrste stvarnih prava ili dobara, te usljed usklađivanja sa Pravom EU putem pojedinačnih zakona, bez zajedničke strukture ili sistematike. Prosec transformacije stvarnih prava u BiH i preuzimanja stranih propisa kao dijela procesa transformacije *Povelakić* analizira u pogledu tri zasebna stvarno-pravna sistema koja postoje u Distriktu Brčko, Republici Srpskoj i Federaciji BiH, predstavljajući probleme koji su uzrokovani neusklađenim donošenjem Zakona o zemljišnim knjigama sa propisima o stvarnim pravima. Težište analize predstavljaju nova stvarnopravna sredstva obezbjeđenja uvedena u pravo BiH po uzoru na rješenja u Austriji, Njemačkoj i SAD-u. Analiza je radena sa stalnim osvrtom na rješenja iz država u okruženju i uspješnost primjene pravnih transplanta u praksi. *Povelakić* konačno potvrđuje *Kulmsov* stav o neibježnosti pravnih transplanta, stavljanjem težišta na pitanje: „na koji

način?“. *Nikolić* zaokružuje ovo poglavlje sa iscrpnim prikazom razvoja stvarnopravnih propisa u Srbiji i njegovim privremenim završetkom sa nastankom Nacrta stvarnopravnog zakonika Srbije. Probleme koje pravni transplantati mogu izazvati, *Nikolić* objašnjava na primjeru porodične fondacije, koju kritikuje u čak 25 tačaka.

Zadnje poglavlje koje obimom čini oko polovine izdanja objašnjava nastanak i razvoj privrednog prava u procesu transformacije društveno-ekonomskog sistema u državama Istočne Evrope. Iz perspektive država Zapadnog Balkana najzanimljiviji prilog je uvodna analiza *Mirka Vasiljevića* o pravu privrednih društava u Srbiji. *Vasiljević* pored opće analize nastanka propisa o provrednim društvima, posebnu pažnju posvećuje uticajima anglo-saksonskog prava i obavezama koje nalaže Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju potpisan između Srbije i EU. Poseban značaj ima *Vasiljevićeve* analiza sudske primjene pravnih transplanta iz anglo-saksonskog pravnog područja sa mnogo širim pravnim konceptima od onih uobičajenih za evropsko kontinentalno pravno područje. Slijede analize privrednog prava u Ruskoj Federaciji (*Alexandra Makovskaya* i *Oleg Zaitsev*), Bugarskoj (*Tania Bouzeva*), Rumuniji (*Radu Catana*), Mađarskoj (*András Kisfaludi*), Poljskoj (*Krzysztof Oplustil* i *Arkadiusz Radwan*) i EU (*Ionut Raduletu*) kojima zbog obima ne može biti posvećena pojedinačna pažnja na ovom mjestu.

Publikacija omogućava da se na jednom mjestu izvrši uvid u razvoj privatnog prava u državama Istočne i Jugoistočne Evrope, sa pojedinačnim detaljnijim analizama u oblastima ugovornog, stvarnog i privrednog prava. Zakonodavcima država Zapadnog Balkana nudi cijeli spektar rješenja za ispunjenje obaveza prema EU, sa objašnjenjima dosadašnjih iskustava u primjeni datih propisa. Istraživačima zainteresovanim za međunarodne instrumente kojima se unificira privatno pravo pruža veliki broj primjera za uticaj prije svega Bečke konvencije i UNIDROIT-principa na nove kodifikacije privatnog prava u Istočnoj Evropi.